

UNDERSVINGSMATERIALE

A promotional poster for the play 'Peer Gynt'. It features two men, a younger one on the left and an older one on the right, both shirtless and looking directly at the camera with serious expressions. The background is a detailed, aged map of the world, with the word 'LONDON' clearly visible on the right side. The title 'peer gynt' is written in a large, white, cursive font across the bottom half of the image.

*peer
gynt*

folketeatret | turne
nørregade

INDHOLDSFORTEGNELSE

Om undervisningsmaterialet / 3

Henrik Ibsens liv og levned / 4

Ibsens forfatterskab og teknik / 6

Naturalismen og Det moderne gennembrud / 8

Peer Gynt / 10

Interview med instruktør Moqi Simon Trolin / 11

Oplevelse, analyse og diskussion / 12

Litteratur / 13

OM UNDERVISNINGSMATERIALET

Peer Gynt er et dramatisk digt skrevet af Henrik Ibsen i 1867. *Peer Gynt* fik premiere på Christiania Theater i Christiania 24. februar 1876 med musik af Edvard Grieg.

Henrik Ibsen begejstrede og forargede sin samtid. Han begejstrer stadig sin eftertid og ingen dramatiker ud over Shakespeare er mere spillet på alverdens teaterscener. I modsætning til Shakespeare skrev nordmanden Henrik Ibsen også sine stykker med henblik på bogsalg, og som sådan, som bøger, læses de i dag langt bredere end mange af de store romaner fra perioden. Fortælleøkonomien i Ibsens realistiske værker er uendelig stram, som om han anede, at han halvanden hundrede år senere skulle konkurrere med moderne massemedier om et forvænt publikums opmærksomhed. Han revolutionerede teatret og havde stor indflydelse på litteraturen. Oscar Wilde, James Joyce og Anton Tjekhov er bare et par i den lange række af forfattere, som formentlig ikke ville have skrevet på helt samme måde, havde Ibsen ikke været der.

Undervisningsmaterialet er opbygget sådan, at I får et indblik i Ibsens opvækst, uddannelse og karriere. Herefter følger en introduktion til Ibsens forfatterskab og den helt specielle tilbageskuende teknik, han mestrede til fulde. Dernæst følger et afsnit om naturalismen og Det moderne gennembrud og endelig et afsnit om *Peer Gynt*, et interview med instruktør Moqi Simon Trolin og lidt inspiration til at arbejde videre med teksten.

Undervisningsmaterialet henvender sig til folkeskolens ældste klasser samt de gymnasiale uddannelser. Materialet kan bruges i fag som dansk, historie og drama og vedrører bl.a. emner som det moderne menneskes selvrealisering og ligestilling. Litteraturhistorisk rummer materialet artikler om naturalismen og Det moderne gennembrud.

God fornøjelse med *Peer Gynt*.

Folketeatret
2018/2019

HENRIK IBSENS LIV OG LEVNED

Skien, Norge, 1828. På Stockmanns gård kommer en dreng til verden, og forældrene opkalder den lille efter hans to bedstefædre. Resultatet er: Henrik Johan Ibsen. Siden udvider købmandsfamilien med fire børn, men i 1834 går forretningen fallit, og familien tvinges fra gården og må flytte til en ny by. Oven i den tragedie svirrer rygter om ørerne på Ibsen; han er et uægte barn – hans far er ikke hans rigtige far. Meget tyder på, at Henrik Ibsen var en følsom dreng med en god hukommelse, for mange af barndommens oplevelser bliver bearbejdet og fremstillet i flere af hans stykker. F.eks. optræder der uægte børn i *Gengangere* (Regine), *Vildanden* (Hedvig), *Rosmersholm* (Rebekka), *Brand* (Gerd) og flere andre. Man mener, at deklasseringen og den økonomiske ruin gør, at han hele sit liv er meget påpasselig med sine penge.

EN AKTIV DRENG

Henrik Ibsen var glad for at gå i skole og var især optaget af religion og tegning. Han var, hvad man i dag ville kalde et kreativt barn; han tegnede meget og var enormt god til at danse. Han underholdt hele byen med dukke-teaterforestillinger, som han opførte med hjemmelavede snoredukker og selvskrevne stykker. Han var en habil tryllekunstner og optrådte gerne til byfester og selskaber. Man ved ikke om Ibsen nogensinde var i teatret i sin barndom, men det er sandsynligt, idet man har optegnelser fra omrejsende teatertrupper som fortæller, at de har spillet flere forestillinger i Skien. I januar 1844 tager Ibsen til Grimstad for at starte som lærling hos apoteker Reimann, hvor han bliver i de næste seks år. Sideløbende med sin læreplads læser han om aftenen fag som græsk og latin i håbet om at kunne blive student og dermed få mulighed for at komme på universitetet for at læse medicin. Reimann er medlem af et litterært selskab, den slags selskaber var meget populære dengang, og da Ibsen ikke har råd til at være medlem, låner Reimann ham en masse bøger. På den måde får Ibsen læst både Holberg og Oehlenschläger og højst sandsynligt også Shakespeare. Ibsens første stykke *Catilina* (1849) er i hvert fald meget Shakespeare'sk i både ide og opbygning. Inden hans digtertrang kommer til udtryk i dette historiske drama på blankvers¹, har Ibsen dog været produktiv på en helt anden måde; han har gjort en ti år ældre pige gravid. Hun er tjenestepige hos apoteker Reimann og rejser i 1846 væk fra byen for at føde en søn. Denne søn betaler Ibsen pligtskyldigt til i de næste 14 år, men han har aldrig kontakt med ham. Så vidt man ved, sås de kun en gang. Sønnen opsøger Ibsen kort før dennes død, og mødet har givet vis været dramatisk. Men Ibsen omtaler det aldrig selv, og sønnen dør i 1916

– ti år efter sin far.

MED OG UDEN PSEUDONYM

I 1850 er Ibsen udlært på apoteket og flytter til Christiania² for at gøre sin studentereksamen færdig. Undervejs besøger han sin familie i Skien. Det er den sidste gang, han ser dem, lige med undtagelse af en søster, som han bevarer kontakten til hele livet. Inden flytningen har Ibsen forsøgt sig som dramatiker. Under pseudonymet Brynjolf Bjarme har han skrevet stykket *Catilina* og sendt det til teatret i Christiania. Han får afslag fra teatret og møder heller ingen velvilje fra hverken bogtrykkere eller boghandlere. I 1850 skriver han sit næste stykke, *Kjømpehøjen*, som på alle måder er et ringere stykke end *Catilina*, men dets handling er i pagt med de nationalromantiske strømninger, der hærger på den tid, og denne gang bliver hans stykke antaget af teatret i Christiania. Stykket får rosede omtale og giver Ibsen blod på tanden til at fortsætte skrivelserne.

Til gengæld går det ikke så godt med studentereksamen. Ibsen dumper i både græsk og aritmetik, men han får aldrig taget eksamenerne om. Alligevel kan han efter tidens normer kalde sig student og følge forelæsninger på universitet. Ibsen har for længst droppet idéen om medicinstudiet og følger nu i stedet kurser i filosofi og litteratur med det formål at blive digter. Han melder sig ind i Den Litterære Forening, hvor han er et aktivt medlem, og hans produktion af digte er stor dette år. I begyndelsen af 1851 bliver han tilbudt stillingen som redaktør af Studentersamfundets håndskrevne avis, *Samfundsbladet*, og igennem den møder han en række skribenter. Sammen starter de et helt nyt samfundskritisk og –satirisk blad. Det har i begyndelsen intet navn, men kommer senere til at hedde *Manden*. Ibsen lever nu af at skrive digte og anmeldelser foruden politiske og aktuelle kommentarer – i eget navn.

FIASKO OG SUCCES

Ved en støttfest for det ny-indviede Det Norske Teater i Bergen træffer Ibsen teaterdirektøren Ole Bull. Ibsen har skrevet aftenens prolog og efter flere lovord i avisen de følgende dage, kontaktes han af Ole Bull, som ansætter Ibsen som dramatisk forfatter ved teatret. Ibsen flytter til Bergen og lever her de næste seks år. Årene er en prøvelse for Ibsen. Han mangler konstant penge og oplever både skuffelser og nederlag. Men det er også her, at han for alvor lærer det dramatiske håndværk, der med tiden skal gøre ham til en af de betydeligste dramatiske forfattere i sin tid. Arbejdet på teatret spænder vidt og stiller store krav til Ibsens talenter. På teatrets årlige stiftelsesdag skal der opføres et nyskrevet stykke fra Ibsens hånd.

¹Blankvers er vers uden rim.

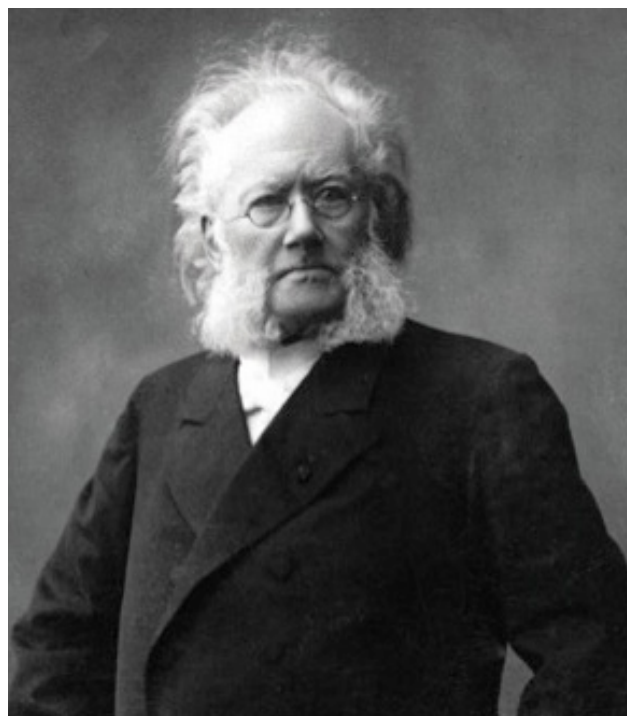
²Det nuværende Oslo.

HENRIK IBSENS LIV OG LEVNED *Fortsat*

Han sætter i scene, tegner udkast til kulisser og kostumer, står for den forretningsmæssige ledelse og ordner regnskaberne. Det eneste han faktisk aldrig kommer til er at fungere som skuespiller. I løbet af sine år i Bergen rejser Ibsen også rundt i Europa og besøger flittigt både Danmark og Tyskland. Sideløbende skriver han bl.a. *Sankthansaften* og *Fru Inger til Østeråt*, men ingen af dem høster succes. Selv kort før sin død nægter Ibsen at *Kjæmpehøjen* og *Sankthansaften* skal optages i hans samlede værker – han synes selv, de er for ringe. Først i 1865 med *Gildet på Solhaug* oplever Ibsen en vaskeægte succes – stykket går på teatre i både Bergen og Oslo med fine anmeldelser til følge og udkommer siden hen i bogform.

IBSEN UDVANDRER

I 1857 bliver Ibsen ansat som kunstnerisk direktør på Det Norske Teater i Christiania. Skriveriet lægges stort set på hylden i de næste fem år, bortset fra *Hærmændene på Helgenæs*, som han skriver i 1857 og selv sætter op på teatret i 1858 uden den store succes. Privat går det strygende; Ibsen gifter sig samme år med Suzannah Thoresen, som han har mødt i Bergen. I 1862 udkommer *Kærlighedens Komedier* og afslutter den længste og mest uproduktive periode i Ibsens liv. Samme år går Det Norske Teater i Christiania fallit. Ibsen står uden fast arbejde og kommer for alvor i gang med at udnytte og dyrke sit sublime talent for at skrive dramatik. I 1864 flytter Ibsen til Rom med sin familie, der nu er blevet udvidet med sønnen Sigurd. Norge genser de først 27 år senere. I Rom skriver han blandt andet *Brand* (1865), *Peer Gynt* (1867) og senere *Gengangere* (1881) og *En Folkefjende* (1882). Siden flytter de til Dresden, hvor han skriver *De Unges Forbund* (1869) og til München, hvor han blandt andet skriver *Samfundets støtter* (1877), *Rosmersholm* (1886) og *Fruen fra havet* (1888). Først i 1891 vender han tilbage til Norge, hvor han lever til sin død i 1906. Her skriver han blandt andet *Lille Eyolf* (1894) og det sidste skuespil *Når vi døde vågner* (1899). En række slagtilfælde i 1900 og igen i 1901 gør Ibsen ude af stand til at gå uden hjælp af en sygeplejerske, og han har svært ved at skrive. Efter et nyt slagtilfælde i 1903 får han svært ved at tale, huske og spise. På det, der skal vise sig at blive hans dødsdag, er familien omkring hans seng, og da hans sygeplejerske til de øvrige i værelset hvisker, at hun synes, han virker til at have det lidt bedre, kommer det fra sengen: "tværtimod". Det blev hans sidste ord. Henrik Ibsen ligger begravet på Vor Frelses kirkegård i Oslo. På hans stamcafe Grand Cafe i Oslo, er der indrettet et lille mindehjørne med hans faste bord og stol.

Henrik Ibsen

IBSENS FORFATTERSKAB OG TEKNIK

Ibsens forfatterskab består af skuespil og nogle få digte og kan opdeles i fire perioder:

Det historiske drama

Ibsen begyndte at skrive med blandt andet danske romantiske dramaer som forbilleder, men vendte sig snart til sagaerne og den norske historie. *Hærmændene fra Helgenæs* er et eksempel herpå.

Det idealistiske drama

Dramaerne fra denne periode er skrevet, mens Ibsen boede i udlandet. Her vender han sig voldsomt mod den hjemlige, norske smålighed, materialisme og selvgodhed. I det store drama *Brand*, der er skrevet på vers, stiller hovedpersonen de højeste ideale krav om at være en helstøbt karakter og ofre sig for sin overbevisning. I *Peer Gynt*, som også er et versdrama, har Ibsen fremstillet den modsatte type; mennesket, der drømmer og fantaserer sig bort fra virkeligheden og går på kompromis med de ideale krav. Ibsen vil med disse stykker "vække folket og bringe det til at tænke stort".

Det realistiske drama

Ibsen bliver i 1870'erne påvirket af tidens ånd – og ikke mindst af Georg Brandes' krav om at sætte problemer under debat. Han går over til problemdramaer, hvor en kritisk drøftelse af samfundet, og menneskets forhold til det, er hovedtemaer. I 1879 kommer *Et dukkehjem*, og skildringen af kvinden i ægteskabet som hustru, mor og selvstændigt menneske vækker opsigt og diskussion verden over. *Gengangere* forargede ved sin åbne tale om kønssygdomme, seksualitet og arvelighed. I *En fjende* vender Ibsen sig med vrede mod 'den kompakte majoritet' og han hævder, at en sandheds levetid er kort – nemlig indtil den overtages af flertallet.

Det symbolistiske drama

I stykkerne fra denne periode skildrer Ibsen i højere grad mennesket, som det er. Ikke blot med kritik, men også med en vis sympati. I disse stykker går Ibsen dybere ned i personlighedens og sjælens problem og anvender mere symbolik og mindre realisme. De vigtigste stykker fra perioden er *Vildanden*, *Rosmersholm*, *Hedda Gabler*, *Bygmester Solness* og *Når vi døde vågner*.

DEN RETROSPEKTIVE TEKNIK

I mange af Ibsens skuespil er de skæbnesvangre handlinger udført for mange år siden. Den retrospektive (tilbageskuende) teknik som Ibsen indfører i sine dramaer,

har til formål at rulle fortiden frem, så personen eller personerne kan tage stilling til den på ny. I løbet af dramaet ændres personernes faste fortolkning og opfattelse af fortiden. Af indirekte vej og i naturlig rækkefølge får vi efterhånden personernes udvikling såvel før stykket som i selve stykket. Handlingen er opbygget, så der sker en gradvis afsløring af de skæbnesvangre ting, der er gået forud for stykkets begyndelse og som griber ind i handlingen og fører den frem til en ændring af den oprindelige situation. I *Et dukkehjem* går hovedpersonen fra sin mand, i *Vildanden* begår hovedpersonen selvmord. Handlingen foregår således først 'baglæns' og så 'forlæns'. Dramaet er på en måde en analyse af, hvordan denne nye situation bliver til og hvorfor den kommer netop nu. Men personernes fortid er jo usynlig for os, der læser dramaet, og vi kan kun få kendskab til den gennem personernes egne beretninger, som er en del af dialogen. Men alle disse fortidsreferater fra dramaets personer er jo naturligvis farvet af vedkommendes livsholdning og interesser. Som læser skal man derfor både holde styr på fortid og nutid og på, hvad der er sandt, og hvad der er løgn. Hvem af personerne i stykket kan man stole på?

REPLIKTEKNIK

I Ibsens idealistiske stykker er personerne bygget op omkring en række begreber. Deres handlinger udtrykker en ide, men i de senere – og symbolistiske stykker – psykologiseres personerne mere og mere, og Ibsen arbejder sig frem til en ny 'menneske-model'. Modellen er baseret på en stilisering omkring størrelsen motiv eller motiveret handling. Den går ud fra, at alle menneskelige ønsker og behov kommer indefra og søger at blive tilfredsstillet i omverdenen. Behovene ligger i forskellige niveauer fra de enkleste som mad og drikke, et sted at bo og op til de højeste åndelige behov. Alle mennesker er derfor fra fødslen afhængige af omverdenen og drevet af en trang til at få opfyldt egne behov. Hos Ibsen og Det moderne gennembruds folk blev 'menneske-modellen' skåret til på en bestemt måde. Der kan nemlig ske det, at opfyldelsen af de forskellige behov bliver afhængig af omverdenens interesse i at opfylde disse behov og ønsker. I håb om større gennemslagskraft kan mennesket derfor give sit ønske en forklædning, som han/hun i forvejen vil vække behag. Det vil sige, at man bevidst kan styre sine medmennesker til at opfylde sine ønsker. Denne styring viser Ibsen i sproget ved at bruge det man kalder det dobbelt-motiverede udsagn, det vil sige, at der bag ved det personerne siger ligger to motiver: Yderst et offent-

IBSENS FORFATTERSKAB OG TEKNIK *Fortsat*

ligt tilsyneladende uselvisk motiv og inderst et privat selvisk motiv. Som eksempel kan nævnes begyndelsen af *Gengangere*. Det siler ned udenfor og tjenestepigen, Regine, kommenterer regnen over for sin far sådan: "Det er fandens regn, er det". Øjeblikket efter kommer Pastoren, som Regine gerne vil indynde sig hos, og nu kommenterer hun regnen sådan: "Det er dog et velsignet vejr for landmanden, hr. pastor." Hun ved, at præster gerne ser, at man sætter andre før sig selv. Ved at give Regine to selvmodsigende replikker lige efter hinanden viser Ibsen os, at hun har skumle hensigter, og at hun er beregnende

NATURALISMEN OG DET MODERNE GENNEMBRUD

Man kan ikke tale om Ibsen uden at nævne i alle tilfælde to væsentlige strømninger i samfundet på hans tid, nemlig naturalismen og dens danske sidegren – Det moderne gennembrud. Naturalismen er en reaktion mod romantikken og en måde at anskue livet på. Den forkaster i princippet alt 'metafysik', det vil sige alt det, der ikke kan erkendes og forstås med forstanden eller sanserne. Den forkaster derfor en religiøs tro på noget 'hinsidigt' og derfor også den moral, der kommer af en sådan tro. Den foretrækker den håndgribelige virkelighed frem for ideer og drømme. Mennesket ses som et led i naturen, altså som noget fysiologisk bestående af kød og knogler, muskler og celler og ikke som noget forfinet guddommeligt materiale hævet over natur og dyr. Baggrunden for naturalismen i Danmark og det øvrige Norden er udviklingen på naturvidenskabens og filosofiens område i England, Frankrig og Tyskland.

Darwins evolutionsteori (udviklingslære) gik ud på, at i 'kampen for tilværelsen' i naturen udvælges de bedst egnede individer ved et slags kvalitetsvalg ('survival of the fittest'). På denne måde udvikles racer og arter stadig til større fuldkommenhed. Dette gælder også for mennesket, der er et højtstående dyr. Menneskets væsen og karakter er for en stor del bestemt af nedarvede anlæg.

Naturalismens filosofiske retning, positivismen, skyldes særligt franskmændene Auguste Comte. Han sætter iagttagelse af den ydre verden i stedet for den gængse spekulation eller fantasien over religiøse og etiske spørgsmål. Den religiøst begrundede moral forkastes og erstattes af en lykke- og nyttemoral, hvis mål er 'den størst mulige lykke for det størst mulige antal'. Tyskeren Karl Marx skriver om "den materialistiske historieopfattelse". Han mener, at al historisk udvikling, også den åndshistoriske som kunst, litteratur, videnskab, moral og religion er et udslag af økonomiske og materielle faktorer. Endelig kritiserer nogle tyske religionshistorikere alle religioners indhold som myter og ønskedrømme, fordi de er uden et reelt forhold til mennesket.

NY LITTERATUR PÅ BANEN

Naturalismens synspunkter og naturvidenskabens arbejds måde overføres til litteraturens og litteraturkritikkens områder. Den franske kritiker Saint-Beuve opfatter et litteraturværk som en menneskelig handling, der må forklares ud fra de psykologiske forudsætninger i forfatterens personlighed. På linje med disse ideer peger historikeren Taine på, at forfatterens, og dermed menneskets personlighed, er bestemt af hans miljø, race, omgivelser, sociale forhold mm. Hermed brydes med ro-

mantikkens opfattelse af mennesket som 'geni', der er tolk for en guddom eller en ide, og der brydes med opfattelsen af, at et digterværk skal vurderes isoleret og kun æstetisk. Kritikken skal mere forstå og forklare et digterværk end fælde dom over det.

Den naturalistiske litteratur bliver en analyse af den håndgribelige virkelighed og en nøjagtig, næsten fotografisk, gengivelse af den, dog med forkærlighed for livets grå sider. I romantikken anså man ikke de grå sider for værdige til digterisk behandling. Denne realisme i måden at behandle forskellige emner på eksisterede også før naturalismen, men navnet er efterhånden blevet særligt knyttet til naturalismens realisme, der som mål har oplysning eller problemdrøftelse. De litterære genrer, der tager naturalismen og realismen til sig er særligt romanen, novellen og de realistiske skuespil. Fransk og russisk roman- og novelledigtning af blandt andre Zola, Balzac, Turgenjev og Dostojevskij øver en stor indflydelse på den hjemlige, skandinaviske litteratur.

Naturalismen og positivismen er udpræget individuelt bestemt – et oprør mod tradition og autoritet – og svarer til liberalismen og den frie konkurrence i det politiske og praktiske liv. Andre forhold i samfundet, der har været med til at danne baggrund for litteraturen, er revolutionerne i Frankrig i 1848 og 1871, hvis efterdønninger hurtigt spredte sig til resten af Europa. Samtidig med naturalismens fremmarch i åndslivet, foregik der altså også i politik en kamp, nemlig venstrepartiernes kamp mod højrepartierne.

KOPI AF VIRKELIGHEDEN

Jorden var godt gødet for naturalismen. Et nyt verdensbillede tegnede sig i opdagelsen af nye videnskaber, ikke mindst i de psykologiske studier af menneskets indre verden. Vi er i tiden lige før Freud for alvor slår igennem. Hans bog om drømmetydning udkommer i 1900. Teatermæssigt repræsenterer naturalismen det følsomme, stemningsskabende teater, hvor målet var at gengive livets menneskeskæbner i et psykologisk perspektiv, men uden at angive løsninger. Naturalismen tilstræber en præcis og uforskønnet gengivelse af virkeligheden. Teatret tog denne nye livsopfattelse til sig for over 100 år siden, og den har holdt sig helt op til i dag. I Danmark viste naturalismen sig at have bedre og længere levedulighed end i andre lande. At den med sin atmosfæreskabende stil stadig dyrkes i Danmark skyldes ikke kun, at den passer til det danske gemyt, men også at de første professionelle instruktører, som dukker op i Danmark i samme periode, blev eksponent for det naturali-

NATURALISMEN OG DET MODERNE GENNEMBRUD *Fortsat*

stiske teater.

TEATER SOM KULT

Den hastige tekniske udvikling, debatten omkring sociale forhold samt kvindens rolle i samfundet og hjemmet, har stor betydning for teatrets udvikling på den tid. Størst indflydelse har dog den nye retning i litteraturen. Det naturalistiske manifest, "Le Naturalisme au théâtre" af Zola, er et vendepunkt, som får stor betydning for en nyvurdering af europæisk teater. Ikke kun som teori, men også i høj grad i praksis. Det skete i 1887 da en 25-årig parisisk kontorarbejder André Antoine, åbnede Theatre Libre i en nedlagt cafe i Paris og med sit teater gjorde sig til pioner for det naturalistiske teater. Dette fri teater vendte sig mod det kommercielle borgerlige teaters skuespil og en stivnet spillestil. Det var et intimt teater, en studioscene, hvor et nyt repertoire fandt sin plads – også med de nordiske dramatikere Henrik Ibsen og August Strindberg. Herhjemme blev der gjort flere forsøg på at indføre lignende forsøgsscener. Studentsamfundet tog initiativer til flere store betydningsfulde arrangementer, blandt andet var de vært ved den første opførelse af *Frøken Julie* af August Strindberg ved en lukket forestilling, og senere forsøgte Strindberg selv på Dagmar-teatret i København – men uden held.

I årene fra 1889 til århundredets slutning var der en livlig aktivitet på Det Frie Teater, som havde til huse på Folketeatret i København. Da der dengang var censur, kunne ikke alle skuespil opføres, og derfor blev Det Frie Teater dannet som et privat abonnementsarrangement med 'lukkede' forestillinger. For mange skuespillere var det vigtigt og interessant at prøve kræfter med nye roller i tidens skuespil. Denne entusiastiske teaterinteresse var begyndelsen for et friere teater i Danmark, og i dag er det en helt almindelig ordning at have en eller flere studioscener i forbindelse med institutionsteatrene. Og nu som dengang er det ikke mindst her, at befolkningen kan blive præsenteret for den nye dramatik.

DET MODERNE GENNEMBRUD

Betegnelsen Det moderne gennembrud stammer fra den danske forfatter Georg Brandes³, som i 1883 udgav en bog om samtidens vigtigste forfattere i Norden. Bogen hed *Det Moderne Gennembruds Mænd* og omhandler blandt andre Henrik Ibsen. Betegnelsen er senere kommet til at karakterisere den periode i nordisk litteratur som omfatter især 1870'erne og 1880'erne, og den har særligt været anvendt om den realistiske og naturalistiske litteratur i epoken. Den dækkede i første række romaner og dramatik og har været knyttet til en samfundskritisk og kulturradikal digtning. Betegnelsen Det moderne gennembrud dækker altså den ideologiske

kamp, som under litterære former blev ført for en radikal og liberal politisk holdning. Man skal dog holde sig for øje, at ikke al litteratur, som udkom i perioden, var gennembrudslitteratur, ligesom epoken heller ikke er klart afgrænset. Problemstillingerne der præger Det moderne gennembrud har allerede deres udspring i tiden før 1870'erne og holder frem til efter århundredeskiftet. Til trods for at begrebet er knyttet til litteraturhistorien, dækker det problemstillinger, som ligger uden for de egentlige litterære spørgsmål.

Et centralt træk ved Det moderne gennembruds litteratur var, at den bragte forskellige livsområder sammen. Kritikken af det nye kapitalistiske samfund, hvor pengene kommer til at dominere de mellem menneskelige relationer knyttes f.eks. til spørgsmål, som har med moral og magt at gøre. I flere af værkerne fra perioden angribes det nye kapitalistiske samfund helt tydeligt. Økonomi og moral knyttes sammen i værker som f.eks. Ibsens *En folkefjende* og *John Gabriel Borkmann*.

Også i opfattelsen af de pædagogiske spørgsmål viser gennembrudslitteraturen tænder. Angrebene rettes især mod de pædagogiske undervisningsmetoder i gymnasierne, som man anser for at være gammeldags. Der bliver krævet større vægt på realfag, det vil sige matematik, naturfag og moderne sprog, praktiske færdigheder og en mere menneskelig pædagogik. Helt centralt i Det moderne gennembrud og i Brandes' indflydelse står kampen for ligestilling mellem kønnene, og kampen for et mere åbent syn på seksualitet. Kvindernes rettigheder var også motivet i en række værker som udkom i denne periode. Et af de mest kendte er Ibsens *Et Dukkehjem* (1879). Den litteratur, som udsprang af Det moderne gennembrud, har også i dag stor betydning for den måde vi betragter vores samfund på. Dels fordi den lærte os at tage problemer op og bearbejde dem. Og dels fordi den udspringer af en tid, hvor de skandinaviske samfund bliver moderne i en økonomisk og politisk forstand.

³(1842-1927)

PEER GYNT

Oppe i de norske fjelde lever en ung mand med navnet Peer Gynt. Peer bor i et gammelt og faldefærdigt bondehus sammen med sin mor Åse.

Det, som Peer er allerbedst til, er at drømme - også når han er vågen. Nogle gange lægger han sig i græsset, kigger op i skyerne og forestiller sig alle mulige ting. Nogle gange drømmer han om at blive kejser af et stort rige, om at ride på en prægtig hest, og at alle mennesker vil se på ham med respekt og ærefrygt. Peer kommer tit i knibe, når han går og dagdrømmer, og folkene i landsbyen bliver tit sure på ham, fordi han opfører sig anderledes. De tror nogle gange, at han er tosset.

Ved et bryllup i landsbyen møder Peer den unge pige Solveig. Peer ser straks, at hun er anderledes end alle de andre piger i landsbyen og forelsker sig i hende. At Peer har forelsket sig i Solveig, sætter dog ikke en stopper for hans dagdrømme om rigdom og berømmelse, og om at blive en stor og mægtig mand. En dag bliver drømmen så stærk, at han beslutter sig for at drage ud i verden.

Kort tid efter at Peer har lagt landsbyen bag sig, møder han en mystisk, grønklædt kvindeskikkelse. Skikkelsen fortæller, at hun er Troldkongens datter, og hun inviterer Peer med ned for at besøge hendes far - Troldkongen, som er konge over hele troldeverdenen, der ligger dybt nede under det store, høje fjeld. Troldkongens datter er ganske fæl at se på - hun har klove i stedet for fødder og en lang, mørk hale. Men Peer bliver alligevel nysgerrig og følger med hende.

I troldenes verden er alting modsat. Det, der er kønt og godt i Peers menneskeverden, er grimt og skidt i Troldkongens sal. Og alt, hvad der er grimt og afskyeligt i vores menneskeverden, er smukt og herligt i troldenes øjne. Peer ved knap nok, om han drømmer eller er vågen.

Troldkongen byder Peer velkommen til troldeverdenen og tilbyder, at Peer kan gifte sig med Troldkongens datter. Så vil Peer blive hersker af hele troldeverdenen og al dens rigdom. Peer glemmer alt om sin kærlighed til Solveig og takker ja til Troldkongens tilbud. Men for at Peer kan gifte sig med trolddatteren, må han lave sig om til en rigtig trolde. Han skal gå med hale, rulle sig i skidt og mudder og leve på rigtig troldeманér. Peer går med til disse ændringer. Dog er der endnu én ting, som Peer må lave om, før han kan blive en rigtig trolde. Peer ser jo stadig verden med menneskeøjne og alt, hvad trolde ser som smukt, er stadig grimt og afskyeligt i Peers øjne. Selv hans brud ligner endnu et rædsomt kreatur. Troldkongen fortæller, at blot ved et lille snit i øjet vil Peer se verden med troldeøjne. Men hvad med alle hans drømme? Hvordan vil de se ud med troldeøjne? Med Troldkongen, Troldkongens datter og hele troldefolket i hælene flygter

Peer fra Troldkongens sal og op til jordens overflade.

Peer flygter hjem til sin mors bondehus. Mor Åse er blevet meget syg og er ved at dø. For at både Peer og mor Åse kan glemme alt det ubehagelige, digter Peer en historie for dem begge to. Sammen med mor Åse drømmer han sig afsted på en slæderejse til det fortryllede slot Soria Moria. På trods af drømmerejsen til slottet Soria Moria kan Peer ikke redde sin mor. Mor Åse dør.

Peer flygter igen, men nu fra bondehuset. Også Troldkongens datter må han atter flygte fra, da hun stadig vil have Peer til at gifte sig med hende og leve i troldeverdenen. Heller ikke hans elskede Solveig kan holde ham tilbage. Peer flygter fra det hele og rejser ud i verden for at blive rig og mægtig.

I mange år rejser Peer rundt i den store verden, og han tjener lidt efter lidt flere og flere penge. Det er dog ikke altid kun fine forretninger, som han tjener sine penge på. For Peer er det vigtigste efterhånden blevet, hvor mange penge han tjener og ikke hvordan, han gør det. Han rejser både til Amerika og Sahara. Alle steder møder han spændende mennesker, der alle er anderledes end folkene hjemme i landsbyen. Alligevel bliver Peer ved med at drømme. Han forestiller sig, hvordan han som en rig mand kommer tilbage til landsbyen. Alle de, der før grinte af hans drømme, vil nu tage sig i agt og respektere ham.

Peer er imidlertid blevet en ældre, velhavende mand. Efter mange års rejse beslutter han at vende tilbage til landsbyen. Nu skal folkene i landsbyen rigtig nok se hvilken rig og mægtig mand, han er blevet. Peer hyrer et skib, der kan sejle ham tilbage til Norge og landsbyen. Kort før skibet når den norske kyst, blæser det dog op til storm. Skibet bliver kastet rundt i de voldsomme bølger, og til sidst synker skibet med hele besætningen. Peer får dog reddet sig selv i land. Men alle hans rigdomme er sunket sammen med skibet. Hvordan skal han nu vise folkene i landsbyen, at hans drømme er blevet til virkelighed? Efter nogle dages vandring kommer Peer til landsbyen og hans mors gamle bondehus. Foran huset sidder Solveig. Solveig har i alle årene ventet på, at Peer skulle komme tilbage til hende. Hun modtager ham med åbne arme. For hende er han den samme Peer, som forlod landsbyen for mange år siden. Han er hverken mere eller mindre, med eller uden formue. Nu forstår Peer, at alle hans drømme om at blive rig og mægtig ikke har betydet noget. De har aldrig gjort ham rigtig lykkelig. Men nu er han gammel og hele hans liv er levet. Først nu finder han ud af, at den han bedst kan være, er sig selv og ikke en stor og mægtig kejser som i sine drømme.

INTERVIEW MED INSTRUKTØR MOQI SIMON TROLIN

Hvad handler *Peer Gynt* om?

Forestillingen følger *Peer Gynt* fra han er en ung mand, til han er gammel og dør. Han lever et meget heftigt liv, som fører ham fra sin hjemby op i fjeldene og senere videre ud i verden. En del foregår i Afrika, først Marokko, så gennem ørkenen og ender i Ægypten. Og så følger man ham igen på vej hjem til Norge. Store eksistentielle spørgsmål stilles undervejs: Hvad vil det sige at være et menneske, hvad er at elske og måske ikke mindst hvem er jeg, er jeg mig selv? *Peer* tvivler meget på sig selv på den ene side og er en opblæst megaloman på den anden side. Selvtilliden er i top, men selvværdet er i bund. Han er en mester i flugt, fornægtelse og selvforsvar. Hans forsvaret mod livets smerte, staves fantasi. Der flygter han ind og bliver et uomtvisteligt talent i historiefortælling, identitetsskift og løgne og med et næsten umætteligt behov for bekræftelse og anerkendelse. Dette kan vise sig i alt fra at erobre kvinder til ønsket om at være kejser.

Hvad har Ibsen at sige nutiden?

Gennem Ibsen og *Peer Gynt* kan vi tage fat i de helt store eksistentielle spørgsmål om hvad det vil sige at være et menneske. Måske især via begrebet "at være sig selv nok", som definitivt er endnu mere aktuelt i vores tid end da Ibsen skrev det. Begrebet beskriver en selvtilstrækkelig tilstand, hvor individet følger sine egne behov og skider på andre. En personlighed, hvis egoisme og begær efter sin egen selvudvikling, gør rigtig ondt på ens omverden. Spørgsmålet er: Hvis man nu går gennem livet på den måde, opfyldt af sig selv, er man så sikker på, at man har levet det rigtige liv? For mig personligt ville det være et mareridt som gammel at komme i tvivl om det, og det fører os frem til vores *Peer Gynt*: Vi ser et helt liv passere over scenen - et liv, som skaber tvivl om hvad det egentlig bestod af. Tematikken, som kredser omkring det at "vågne op" en dag med indsigten om "at livet var det der passerede, mens jeg var optaget af andet", interesserer mig. Det konstant at have behov for at blive spejlet i ydre ting som andre mennesker, titler etc. for at finde svar om sin egen inderste kerne, bliver her en forfængelig kamp, der kun kan tabes.

Hvad bør man efter din mening gøre ved Ibsen for at spille værker af ham i dag?

Det er der nok ikke en opskrift på, men som med alle klassikere bør man spørge sig selv, hvilken tematik man ønsker at kommunikere til publikum. *Peer Gynt* kan i selve værket handle om alt mellem himmel og jord. Det at vælge sin egen *Peer Gynt*, og stå inde for hvorfor man

gør det, og hvorfor man træffer en vis form for valg, tror jeg, er altafgørende for om forestillingen bliver relevant og når ud over scenekanten, dvs. kommunikerer med sit publikum.

Hvad gør I med Ibsen og *Peer Gynt*?

Rent teknisk så er det en form for moderniseret version. Den er forkortet til halvdelen af den originale tekst og stort set alle vers er fjernet. I denne *Peer Gynt* taler han udelukkende på vers, når han lader sig rive med af sin egen fantasi og når han lyver over for andre. Derudover spilles *Peer Gynt* af seks skuespillere i stedet for 20-30 stykker, hvilket den egentlig kræver. For den der virkelig kender sin *Peer Gynt*, kommer man til at mærke, at min interesse ligger i at "kravle ind i ham" og på den måde tage ham alvorligt. Det er i bund og grund ikke en sorgløs, spontan festabe vi møder her, som han nogle gange er fremstillet, men snarere en "outsider", som ikke kan leve op til de handlinger, som samfundet forventer. Han bliver på den måde et "problembarn", opvokset med en alkoholiseret far og en af livsnødvendighed historiefortællende, fabulerende, men dog kærlig mor.

Hvilket univers ønsker du at skabe sammen med scenografen?

Vi går efter et stærkt stiliseret, fabulerende, legende og forholdsvist mørkt scenesprog. Vi vil være tydelige uden at overforklare. Scenografien er en abstraktion, som kan hensætte os til alle de mange locations, som *Peer Gynt* udspiller sig i.

Hvad glæder du dig mest til ved denne opgave?

Det er mange ting!!

- Udfordringen i at sætte tænderne i en af verdenslitteraturens definitive klassikere.
- Udforske klassikeren på gulvet sammen med et hold af super skuespillere.
- At se teksten blive til netop denne forestillings virkelighed.
- Og ikke mindst at gøre det på en måde, så dagens publikum alligevel tænker: "Wow, var det *Peer Gynt*? Jeg havde aldrig forestillet mig, at den var så spændende og relevant! Hold nu kæft, Ibsen er fed!"

OPLEVELSE, ANALYSE OG DISKUSSION

DET FØRSTE INDTRYK OG FORVENTNINGER

Hvad er dit første indtryk?

Hvad havde du forventet?

Hvad var det bedste øjeblik? Hvorfor?

Hvad var det værste øjeblik? Hvorfor?

Hvilke scener kunne du bedst lide? Hvorfor?

Er der nogle situationer/billeder du stadig kan se meget klart?

FORESTILLINGENS TEMA

Handling: Hvad handler forestillingen om?

Plot: Hvad er hovedkonflikten/problemstillingen i forestillingen? Bliver den løst? Er der en morale?

Tematikker: Hvilke temaer bliver belyst i forestillingen?

SCENOGRAFI

Hvordan er scenen indrettet?

Hvorfor tror du, at den er indrettet på denne måde?

ER DU BLEVET KLOGERE?

Fik forestillingen dig til at tænke over noget, du ikke har tænkt over før? Hvad?

Er der noget du vil lægge mærke til i fremtiden?

LITTERATUR

Erik Exe Christoffersen:

Om dramaanalyse, fortælle teknik og Henrik Ibsen.

Århus 1986

Erik M. Christensen:

Henrik Ibsens anarkisme: De samlede værker, bind 1+2.

Akademisk Forlag, København 1989

Francis Bull, Halvdan Koht, Didrik Arup Seip:

Ibsens drama: Innledninger til hundreårsutgaven av Henrik Ibsens samlede verker.

Oslo 1972

Jytte Wiingaard:

Henrik Ibsen.

Multivers, 2008

Ulla Strømberg, red.:

Ibsen på dansk.

Teatermuseet i Hofteatret, 2006

Svend Christiansen.:

Henrik Ibsen og teatrets konventioner.

Gyldendal, 1983

Dansk Litteraturhistorie 1848-1901, bind 6,

Gyldendal, 1990

Hans Hertel, red.:

Det stadig moderne gennembrud.

Gyldendal, 2004